

*Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потєбні*

Кафедра: _____

Практичне заняття 5

з дисципліни Фізика

Електромагнітні коливання

Студента (ки) _____ курсу, групи _____

_____
(прізвище та ініціали)

Викладач _____

_____
(оцінка, дата, підпис)

м. Запоріжжя – 20__ рік

Метою вивчення теми є засвоєння основних положень, законів та теорем магнітного поля, основних понять електромагнетизму.

Ключові терміни та поняття: коливання, контур, конденсатор, ємність, індуктивність, добротність, амплітуда.

План самостійного опрацювання теми.

1. Період власних коливань електричного коливального контуру.
2. Закон зміни заряду конденсатора у коливальному контурі.
3. Закон зміни сили струму на конденсаторі у коливальному контурі.
4. Закон зміни напруги на конденсаторі у коливальному контурі.
5. Повна енергія коливального контуру.
6. Частота згасаючих електромагнітних коливань.
7. Рівняння пружної плоскої електромагнітної хвилі.
8. Рівняння плоскої монохроматичної електромагнітної хвилі.
9. Швидкість і довжина електромагнітних хвиль у речовині.
10. Інтенсивність електромагнітної хвилі у вакуумі

Приклади розв'язання задач

Приклад 1 *Різниця потенціалів на обкладках конденсатора в коливальному контурі змінюється з часом за законом $U = 100 \sin 1000\pi t$ (t – у секундах, U – у вольтах). Електроємність конденсатора $C = 0,5$ мкФ. Визначити період власних коливань, індуктивність, енергію контуру і максимальну силу струму, що проходить по котушці індуктивності. Активним опором котушки нехтувати.*

Розв'язання. Напруга на конденсаторі змінюється за гармонічним законом

$$U = U_0 \sin \omega_0 t ,$$

де U_0 – амплітудне (максимальне) значення напруги на обкладках конденсатора; ω_0 – власна циклічна частота коливань.

Порівнюючи цей вираз з законом, наданим в умові, визначаємо, що $U_0 = 100$ В, $\omega_0 = 1\,000 \pi \text{ с}^{-1}$. Тоді період коливань

$$T = \frac{2\pi}{\omega_0} = \frac{2\pi}{1000\pi} = 0,002 \text{ с} . \quad (1)$$

Період власних коливань у контурі визначається формулою Томсона

$$T = 2\pi\sqrt{LC} ,$$

звідки

$$L = \frac{T^2}{4\pi^2 C} = \frac{4 \cdot 10^{-6}}{4 \cdot 3,14^2 \cdot 0,5 \cdot 10^{-6}} = 0,16 \text{ Гн}. \quad (2)$$

Повна енергія контуру в будь-який момент часу дорівнює сумі енергій електричного поля в конденсаторі і магнітного поля в котушці індуктивності

$$W = \frac{CU^2}{2} + \frac{LI^2}{2}.$$

Під час вільних електромагнітних коливань у контурі відбувається періодичний перехід енергії електричного поля конденсатора в енергію магнітного поля електричного струму. У моменти часу $0, T/2, T$ і т.д. енергія електричного поля максимальна і дорівнює $W_{e_{max}} = \frac{CU_0^2}{2}$, а енергія магнітного

поля дорівнює нулю. У моменти часу $T/4, 3/4 T$, коли напруга на конденсаторі перетворюється в нуль, енергія магнітного поля сягає максимального значення $W_{m_{max}} = \frac{LI_0^2}{2}$. Оскільки активний опір контуру дорівнює нулю, повна енергія не витрачається на нагрівання проволів і залишається сталою. З умови

$$\frac{CU_0^2}{2} = \frac{LI_0^2}{2}$$

можна визначити максимальну силу струму

$$I_0 = \frac{U_0}{\sqrt{\frac{L}{C}}} = \frac{100}{\sqrt{\frac{0,16}{0,5 \cdot 10^{-6}}}} = 0,18 \text{ (А)}. \quad (3)$$

Повна енергія контуру

$$W = \frac{CU_0^2}{2} = \frac{0,5 \cdot 10^{-6} \cdot 10^4}{2} = 2,5 \cdot 10^{-3} \text{ (Дж)}. \quad (4)$$

Приклад 2. Коливальний контур складається з котушки індуктивністю $L = 25$ мГн, конденсатора ємністю $C = 10$ мкФ і резистора. Визначити опір резистора, якщо відомо, що амплітуда сили струму в контурі зменшилася в e разів за $N_e = 16$ повних коливань.

Розв'язання. Позначимо час, за який амплітуда зменшиться в e разів (так званий час релаксації), через τ . За час τ у контурі здійсниться

$$N_e = \tau/T \quad (1)$$

коливань. Тут $T = 2\pi / \sqrt{\omega_0^2 - \beta^2}$ – умовний період згасаючих коливань

($\omega_0 = 1/\sqrt{LC}$ – власна частота контуру, $\beta = R/(2L)$ – коефіцієнт згасання).

Підставимо в закон убуття амплітуди $A = A_0 e^{-\beta t}$ час релаксації τ . Тоді за визначенням амплітуда зменшується в e разів

$$A_0 e^{-\beta\tau} = \frac{A_0}{e},$$

або

$$\beta\tau = 1, \tau = \frac{1}{\beta}.$$

Підставляючи вирази для T і τ в (1), одержимо

$$N_e = \left(\frac{1}{\beta T} \right) = \left(\frac{2L}{R} \right) \frac{\sqrt{\frac{1}{LC} - \frac{R^2}{4L^2}}}{2\pi} = \frac{1}{2\pi} \sqrt{\frac{4L}{R^2 C} - 1}.$$

Звідси шуканий опір:

$$R = 2 \sqrt{\frac{L}{C(1 + 4\pi^2 N_e^2)}}. \quad (2)$$

Після обчислень одержимо $R \approx 1$ Ом.

Приклад 3 У вакуумі вздовж осі Ox поширюється плоска електромагнітна хвиля. Амплітуда напруженості електричного поля хвилі $E_m = 5$ мВ/м. Визначити середнє за часом значення енергії, що переносить хвиля через площадку $S = 1$ м², розміщену перпендикулярно до напрямку поширення хвилі, за час $t = 1$ с. Якою є амплітуда напруженості H_m магнітного поля хвилі?

Розв'язання

Середнє за часом значення енергії, що переносить плоска електромагнітна хвиля через одиничну площадку, розміщену перпендикулярно до напрямку поширення хвилі, за одиницю часу (інтенсивність хвилі) у вакуумі

$$I = \frac{1}{2} c \varepsilon_0 E_m^2 = \frac{1}{2} 3 \cdot 10^8 \cdot 8,85 \cdot 10^{-12} (5 \cdot 10^{-3})^2 = 3 \cdot 10^{-8} \text{ (Вт/м}^2\text{)}.$$

Між амплітудами напруженості електричного і магнітного полів біжучої електромагнітної хвилі існує співвідношення

$$E_m \sqrt{\varepsilon_0 \varepsilon} = H_m \sqrt{\mu_0 \mu}.$$

Отже у вакуумі напруженість магнітного поля

$$H_m = \sqrt{\frac{\varepsilon_0}{\mu_0}} E_m = 1,2 \cdot 10^{-5} \text{ А/м.}$$

Варіанти завдань.

ВАРІАНТ 1

1. Коливальний контур містить конденсатор ємністю $C = 8$ пФ і котушку індуктивністю $L = 0,5$ мГн. Якою є максимальна напруга U_0 на обкладках конденсатора, якщо максимальна сила струму в контурі $I_0 = 40$ мА?

2. У вакуумі поширюється плоска електромагнітна хвиля, напруженість електричного поля якої описується рівнянням $\mathbf{E} = \mathbf{e}_y E_m \cos(\omega t - kx)$, де $\mathbf{e}_y$ – орт осі Oy , $E_m = 160$ В/м, $k = 0,51$ м⁻¹. Визначити напруженість магнітного поля $\mathbf{H}$ хвилі в точці з координатою $x = 7,7$ м у момент часу $t = 33$ нс від початку коливань джерела.

ВАРІАНТ 2

1. Коливальний контур має такі параметри: резонансна частота $\nu_{\text{рез}} = 600$ кГц, ємність конденсатора $C = 350$ пФ, активний опір $R = 15$ Ом. Визначити добротність контуру.

2. У вакуумі поширюється плоска електромагнітна хвиля, амплітуда напруженості магнітного поля якої $H_m = 0,1$ А/м. Визначити інтенсивність хвилі.

ВАРІАНТ 3

1. На яку довжину хвилі λ буде резонувати контур, що складається з котушки ($L = 4$ мкГн), конденсатора ($C = 111$ мкФ) і резистора ($R = 10$ Ом)?

2. Чому дорівнюють амплітуди напруженості E_m і H_m електричного і магнітного полів плоскої електромагнітної хвилі в повітрі у сфокусованому випромінюванні лазера, де інтенсивність хвилі становить $I = 10^{14}$ Вт/см²?

ВАРІАНТ 4

1. Індуктивність L коливального контуру дорівнює $0,5$ мГн. Якою має бути електроємність C конденсатора, щоб контур резонував на довжину хвилі $\lambda = 300$ м?

2. Електромагнітна хвиля з частотою $\nu = 4$ МГц переходить з немагнітного середовища з діелектричною проникністю $\epsilon = 3$ у вакуум. Визначити збільшення її довжини хвилі.

ВАРІАНТ 5

1. У коливальному контурі відбуваються вільні незгасаючі електромагнітні коливання. Максимальний заряд конденсатора $q_0 = 1$ мкКл, максимальна сила струму $I_0 = 10$ А. Визначити довжину хвилі, на яку резонує контур.

2. Електромагнітна хвиля має частоту $\nu = 5 \cdot 10^{14}$ Гц, довжину в деякій речовині $\lambda = 0,45$ мкм. Якою є фазова швидкість поширення хвилі в цій речовині? Чому дорівнює показник заломлення речовини? Якою буде довжина хвилі після переходу її в повітря?

ВАРІАНТ 6

1. Ємність конденсатора коливального контуру $C = 7$ мкФ, індуктивність його котушки $L = 0,23$ Гн, опір $R = 40$ Ом. Конденсатору надали заряд $q_0 = 0,56$ мКл і приєднали його до котушки. Визначити період коливань, логарифмічний декремент згасання і записати закон зміни напруги на конденсаторі в залежності від часу.

2. У коливальному контурі індуктивність котушки можна змінювати від 50 до 500 Гн, а ємність конденсатора від 10 до 1000 пФ. Який діапазон довжин хвиль можна одержати під час настроювання такого контуру?

ВАРІАНТ 7

1. Сила струму в коливальному контурі, що містить котушку індуктивністю $L = 0,1$ Гн і конденсатор, з часом змінюється за законом $I = 0,1 \sin 200\pi t$, А. Визначити: 1) період коливань, 2) ємність конденсатора, 3) максимальну напругу на обкладках конденсатора, 4) максимальну енергію магнітного поля, 5) максимальну енергію електричного поля.

2. У вакуумі уздовж осі Ox поширюється плоска електромагнітна хвиля. Амплітуда напруженості електричного поля хвилі становить 18,8 В/м. Визначити середню енергію, що проходить за $t = 1$ хв через площадку $S = 0,5$ м², розміщену перпендикулярно напрямкові поширення хвилі.

ВАРІАНТ 8

1. Напруга на обкладках конденсатора коливального контуру змінюється за законом $U = 30 \cos 10^3 \pi t$, В. Ємність конденсатора $C = 0,3$ мкФ. Визначити період T коливань, індуктивність котушки L і установити закон зміни сили струму $I(t)$ у контурі.

2. У вакуумі уздовж осі Ox поширюється плоска електромагнітна хвиля довжиною $\lambda = 31$ м. Амплітуда напруженості електричного поля хвилі $E_m = 18,8$ В/м. Навести рівняння електромагнітної хвилі.

ВАРІАНТ 9

1. Ємність конденсатора коливального контуру $C = 1$ мкФ, індуктивність його котушки $L = 10$ мГн. Який активний опір R необхідно ввести в контур, щоб частота вільних коливань зменшилася на 0,01%?

2. Електромагнітні хвилі поширюються в однорідному середовищі зі швидкістю $2 \cdot 10^8$ м/с. Яку довжину хвилі мають електромагнітні хвилі в цьому середовищі і в вакуумі, якщо їхня частота 1 МГц?

ВАРІАНТ 10

1. Ємність конденсатора коливального контуру $C = 39,5$ мкФ, індуктивність його котушки $L = 100$ мГн. У початковий момент часу заряд на обкладках конденсатора $q_0 = 3$ мкКл. Нехтуючи опором контуру, записати рівняння 1) зміни сили струму в контурі в залежності від часу, 2) зміни напруги на конденсаторі в залежності від часу.

2. У вакуумі поширюється плоска електромагнітна хвиля, амплітуда напруженості електричного поля якої $E_m = 160$ В/м. Визначити амплітуду напруженості магнітного поля хвилі.